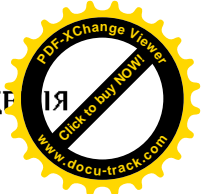

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ
УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО»
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

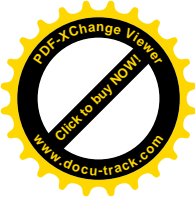
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «АСОЦІАЦІЯ ЦИВІЛІСТІВ
УКРАЇНИ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ І ПРАКТИКИ ЦИВІЛЬНОГО, ЖИТЛОВОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

**Матеріали міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 91-річчю з дня народження
доктора юридичних наук, професора В. П. Маслова**

15 лютого 2013 р.

Харків
«Право»
2013

Зозуляк О. І., канд. юрид. наук, доц кафедри цивільного права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОНДІВ ЯК НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Побудова якісно нового законодавчого підходу до врегулювання цивільно-правового статусу непідприємницьких юридичних осіб можлива тільки з урахуванням тенденцій, що мають місце сьогодні як у цивілістичній доктрині, так і тих проблемних питань, якими переповнена правозастосовча практика у окресленій сфері. Як вбачається, основна проблема, що стоїть перед законодавцем в частині вдосконалення правового становища непідприємницьких юридичних осіб лежить в площині класифікації останніх та підбору відповідних критеріїв поділу. Різноманітність видів непідприємницьких юридичних осіб, на відміну від підприємницьких (де хоча б шляхом багатоступеневої класифікації є можливість їх систематизувати) не дозволяє відразу зрозуміти логіку побудови їх системи. Очевидним є те, що у цій сфері дуже складно йти шляхом «від загального до конкретного», рухатись слід швидше навпаки – через дослідження конкретного різновиду непідприємницьких юридичних осіб спробувати дати відповідь на питання щодо його місця в системі останніх.

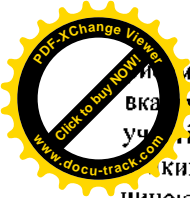
Слід також вказати і на необхідність розширення самого переліку організаційно-правових форм, у яких можуть створюватись непідприємницькі юридичні особи, адже «вписати» усе розмаїття непідприємницьких організацій тільки у дві організаційно-правові форми непідприємницьких товариств та установ, що виділяються на рівні Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) навряд чи вдасться. У цьому контексті варто відзначити, що серед числа претендентів на їх виокремлення в самостійну організаційно-правову форму знаходяться фонди, на особливостях цивільно-правового врегулювання статусу яких, власне, і буде зосереджена увага в рамках цієї статті.

Проблемні аспекти невизначеності правового становища фонду є наслідком кількох причин, серед яких слід зупинитись на декількох, на

нашу думку, основних. Перш за все, у ЦК України відсутні базові поняття, якими б визначались поняття та види фондів, елементи їх правового статусу, що в цілому негативно відображається на ментальності наукового пізнання як суб'єктів цивільного права. Як наслідок, ті їх наукового пізнання як суб'єктів цивільного права. Як наслідок, розвиток спеціального національного законодавства у сфері врегулювання статусу різновидів фондів, зокрема, Фонду державного майна України, Фонду соціального захисту інвалідів, недержавних пенсійних фондів, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших фондів розвивається вкрай хаотично та непослідовно. Так, для прикладу, в одних випадках фонди відносяться до установ (відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – це установа публічного права), в других – до непідприємницьких товариств (у Законі «Про недержавне пенсійне забезпечення» поняття недержавного пенсійного фонду розкривається з вказівкою на його організаційно-правову форму непідприємницького товариства), в інших – до самоврядних непідприємницьких організацій (ст. 15 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»), що свідчить про відсутність єдиного підходу законодавця до визначення їх організаційно-правової форми. За такої ситуації можна втратити фундаментальні засади поділу юридичних осіб, це однозначно негативно впливає на формування сталих доктринальних підходів до розуміння фондів та створює плутанину у правозастосовчій практиці. Як негативне явище слід сприймати також позначення терміном «фонд» найрізноманітніших суб'єктів цивільного права, скажімо, корпоративний фонд, пайовий фонд, благодійний фонд, які позначають собою абсолютно різних за своєю природою суб'єктів права, в тому числі тих, що створюються в організаційно-правовій формі підприємницьких товариств, що не вносить ясності в саму сутність фонду як непідприємницької юридичної особи та спотворює уявлення про визначальні риси тієї чи іншої організаційно-правової форми юридичних осіб.

Крім того, у цивілістичній літературі дослідженню фондів приділяється вкрай недостатньо уваги, хоча слід вказати на активізацію наукових пошуків за цим напрямом останніми роками. Аналіз наукових праць за досліджуванним нами напрямом дозволяє стверджувати про кілька основних тенденцій, що мають місце щодо розкриття сутності фондів з точки зору приватного права. По-перше, йдеться про тяжіння фондів за своїми

ли саме до установ, а не до невідприємницьких товариств. Хоча слід вказати, що окремі автори якраз, власне, фонди, що засновані на засадах участі відносять до невідприємницьких товариств, а ті, в правовій основі яких не закладені засади участі – до фондаций, стверджуючи, що причиною неправильного застосування терміну «фонд» є помилковість перекладу термінів «fund» (фонд як юридична особа чи особливі відносини) та «foundation» (установа як юридична особа) українською мовою як «фонд», що не відображає їх дійсну правову природу [1, с. 13]. З однієї сторони, на нашу думку, таким чином можна хоч якимось чином вирішити проблему щодо неоднозначності законодавчого підходу до визначення організаційно-правової форми фондів, на що вказувалось вище, а з іншої сторони у такий спосіб перекреслюється класичне розуміння терміну фонд – категорією фундація, що може неоднозначно сприйнятись з урахуванням термінологічних традицій вітчизняної цивілістики. Крім того, запровадженням двох категорій – фонд та фундація унеможливується процес виокремлення фонду у самостійну організаційно-правову форму невідприємницьких юридичних осіб та доповнюється відкрита система невідприємницьких юридичних осіб ще одним їх різновидом.

По-друге, слід констатувати двозначність підходів щодо доцільності виокремлення фонду в самостійну організаційно-правову форму юридичних осіб, що зумовлено передусім тим, що в національному законодавстві передбачено відкритий перелік видів невідприємницьких юридичних осіб, які мали б примикати в рамки організаційно-правових форм або невідприємницьких товариств або установ. Але, як показує практика, за майже 10-річчя чинності ЦК України така дискретність спричинила певну правову невизначеність у досліджуваній сфері відносин та свідчить про необхідність розширення організаційно-правових форм невідприємницьких юридичних осіб, зокрема, за рахунок включення до їх переліку фонду.

Як зазначається у цивілістичній літературі, фонд як одна з форм існування некомерційних організацій, відрізняється від інших тим, що фонд є не об'єднанням громадян і (або) юридичних осіб, а об'єднанням майна громадян і (або) юридичних осіб для досягнення суспільно корисних цілей. У цьому і знаходить свій прояв найістотніша різниця фонду від будь-якої іншої некомерційної організації [2, с. 68-69]. У контексті доцільності сприйняття вітчизняним законодавцем самостійності організаційно-правової форми фонду варто навести позитивний досвід Російської Федерації, у якій фонд і в межах Цивільного кодексу, і Закону

«Про некомерційні організації» виділяється як самостійна організаційно-правова форма невідприємницьких юридичних осіб, а під самим поняттям фонду розуміють некомерційну організацію, у якій відсутні засади участі громадян та / або юридичними особами на основі добровільних майнових внесків, що переслідує соціальні, благодійні, культурні, освітні та інші суспільно корисні цілі (ст. 7 Закону РФ «Про некомерційні організації»). Сутнісні характеристики фонду в рамках російської цивілістичної доктрини в цілому зводяться до таких : 1) фонд виступає різновидом некомерційних організацій; 2) фонд – це юридична особа, не заснована на засадах членства; 3) фонд може утворюватись фізичними чи юридичними чи юридичними особами; 4) у фонді обов'язково повинне бути сформоване майно для реалізації статутних завдань; 5) фонд повинен реалізовувати соціальні, благодійні, культурні, освітні, культурні та інші суспільно корисні цілі; 6) фонд зобов'язаний публічно вести свої справи; 7) особливий порядок ліквідації фонду [3, с. 7].

У вітчизняному законодавстві також можна спостерігати певні зрушення за напрямом виокремлення фонду як самостійної організаційно-правової форми невідприємницьких юридичних осіб. Так, у ч. 2 ст. 10 Проекту Закону України «Про невідприємницькі організації» фонд визначається як особлива форма установи, тобто уже в рамках проекту законодавець через специфічні риси фонду робить спробу певним чином виокремити його серед переліку установ. Постає питання : в чому ж слід вбачати індивідуалізуючі ознаки фонду, які можна взяти за основу при його відмежуванні від установ. На нашу думку, це передусім правовий режим майна фонду, яке за останнім варто було б закріплювати на праві власності, а не на обмеженому речовому праві (праві господарського відання), особливості створення та припинення, можливість реорганізації в інші організаційно-правові форми, специфіка відповідальності засновників, що є визначальними для відмежування однієї організаційно-правової форми юридичних осіб від інших.

Підсумовуючи, слід наголосити, що побудова чіткої системи невідприємницьких юридичних осіб можлива не шляхом їх дискретного переліку, а розширенням організаційно-правових форм, у яких вони можуть функціонувати. Виокремлення фонду в окрему організаційно-правову форму невідприємницьких юридичних осіб і закріплення базових положень щодо його статусу на рівні ЦК України забезпечить послідовний розвиток спеціального законодавства у цій сфері та єдність правозастосування. Формуванню сталого розуміння категорії фонд сприятиме і ви-

... применения из законодательства познания терміном «фонд» абсолютно
 ... за своєю правовою природою суб'єктів цивільного права.

Список використаної літератури:

Кочин В. В. Непідприємницькі товариства як юридичні особи приватно-публічного права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / В. В. Кочин. – Київ, 2012. – 20 с.
 2. Комментарий к ФЗ «О некоммерческих организациях» / [Под общ. ред. М. Ю. Тихомирова]. – М.: Издание Тихомирова М. Ю., 2004. – 371 с.
 3. Васина К. А. Гражданско-правовой статус фонда по законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Васина Ксения Александровна. – М., 2008. – 186 с.

Игнатенко В. Н., Национальный университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого» кафедры гражданского права № 1 доцент, кандидат юридических наук

**ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ
 ВНЕДОГОВОРНЫХ РЕГУЛЯТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

1. В последнее время взоры цивилистов всё чаще обращаются к исследованию гражданско-правовых явлений через призму такого инструмента как механизм правового регулирования в своё время выработанного наукой теории права. Такой подход позволяет комплексно исследовать правовое явление, проследить динамичный процесс претворения нормативных предписаний в конкретные правоотношения между субъектами гражданского права, показать специфику правового регулирования отдельных отношений, входящих в предмет гражданского права, оценить эффективность применения отдельных правовых средств и гражданско-правового механизма в целом. Предметом рассмотрения станут различные аспекты гражданско-правового механизма. Так, Н. С. Кузнецова проанализировала общую проблему совершенствования механизма правового регулирования гражданских правоотношений, Е. А. Мичурин – отдельный элемент механизма, такое правовое средство, как акты применения и ограничения гражданских прав, В. Л. Яроцкий, исходя из тезиса о возможности

применения механизма не только в «глобальном» (как общецивильно-правовой категории), но и в локальном значении (при исследовании специфики обеспечиваемого им регламентационного воздействия на группы личных неимущественных и имущественных отношений). Выделяются два направления: механизм правового регулирования эмиссионных и удостоверительных отношений при выпуске и обращении ценных бумаг и выявления специфики гражданско-правового механизма формирования и содержания личных неимущественных и имущественных прав, С. А. Потребной проследил действие механизма правового регулирования договорных гражданских отношений. Разделяя подход В. Л. Яроцкого о множественности механизмов или многоаспектности (особенностях) единого гражданско-правового механизма, считаем целесообразным рассмотреть гражданско-правовой механизм регулирования внедоговорных регулятивных отношений. При этом следует также учесть, что в свою очередь, гражданско-правовой механизм предстает как соответствующая разновидность единого общеправового понятия – механизм правового регулирования.

2. В науке теории права выделяют несколько подходов к механизму правового регулирования: инструментальный (специально-юридический), психологический и социальный механизм действия права. В данном случае применяется инструментальный подход, как комплекс правовых средств, задействованных в процессе правового регулирования. По мнению А.В. Малько правовые средства – это правовые явления, выражающиеся в инструментах (установлениях) и деяниях (технологии), с помощью которых удовлетворяются интересы субъектов права, обеспечивается достижение социально полезных целей.

- Как длящийся процесс, правовое регулирование состоит из нескольких этапов, именуемых стадиями. Точки зрения на их количество и характер разнятся. С. С. Алексеев выделяет три главные стадии:
- а) стадия формирования и действия юридических норм, характеризующаяся тем, что введённые в правовую систему нормы общим образом регламентируют, направляют поведение участников общественных отношений, устанавливая для них тот или иной правовой режим;
  - б) стадия возникновения прав и обязанностей (правоотношений). На основе юридических норм при наличии предусмотренных обстоятельств (юридических фактов) возникают права и обязанности – индивидуализированные меры поведения;
  - в) стадия реализации прав и обязанностей. Программы поведения, которые заложены в юридических нормах и затем выражены в конкретных